

følelse gav sig udslag i den bog, de alle har hørt nævne, men vel faa læst: *Clara Rafael*.

Der tales nu gerne lidt haanlig om denne bog, som et udslag af „lyserød idealisme“. Aa ja, lyserød eller lysegrøn var den vel — det er jo det nye og unge altid. Men at den havde et stort og vigtigt ord at sige, derom kan der jo ikke være tvivl. Man kan sige sig selv, at en bog, der kaldte mænd frem paa arenaen som *J. L. Heiberg, Grundtvig, H. E. Schack, Goldschmidt, Magn. Eiriks-son* — den kunde ikke være det bare pjank. Hvad bogen krævede, var jo: ret for kvinderne til at tage del i mændenes bedste samfundsinteresser. Og hvor meget tændte den ikke? Et par aar efter kom i Sverige: Fredrika Bremers *Hertha*, Sveriges første kvindestagsindlæg, og i Norge Camilla Colletts *Amtmandens Døtre*. Og her i Landet? Ja, læs en gang forhandlingerne i rigsdagens landsting saavel som folketing, 1857, og de vil se, at den lille bog havde virkelig fremdraget noget, der laa de bedste mænd paa hjertet, peget paa, at der var indtraadt et uheldigt skisma ved grundloven. I december 1857 blev paa een dag vedtaget: myndighed, arveret og næringsret for kvinder lig med mænd, og denne sag blev ført igennem af mænd, der alle har et godt navn i dette hus: *Grundtvig og Clausen, Madvig og Monrad, Krieger og Ploug*, og især *Orla Lehmann*. Alle taler de om at give kvinderne noget af det, de har faaet til gode — læs Lehmanns ord; de hentyder netop til Clara Rafael.

Men siden den tid er der intet afbetalt af gælden. Var det sket, saa var kvindestørgsmaalet maaske aldrig kommet frem.

Jeg har altsaa nævnt de *materielle* og de *ideelle* krav fra kvindernes side. Begge kan kaldes *egoistiske*, idet de fremtræder som *krav*; men tidens udvikling fører ogsaa en *altruistisk* bevægelse med sig.

Udviklingen af det ny samfund havde ikke blot taget arbejdet ud af hjemmene, men ogsaa noget andet. Omsorgen for fattige og syge, for børn og gamle havde før været hjemmets sag — nu blev den samfundets. Og ikke blos savnede kvinderne dette arbejde, der ret egentlig tilkom dem; men de fandt ogsaa, og jeg tror med rette, at det ikke altid blev besørget saa godt som før. Maaske det var *udtænkt*, organiseret snildt nok i visse maader, men det personlige element, det hjertelige manglede ogsaa.

Jeg vil ikke brede mig — men tror de ikke, man engang vil korse sig over, at i det

nittende aarhundredes sidste halvdel satte man fattige børn til *licitation*!

Baade kvinder og mænd følte, at ikke blot trængte kvinden til samfundet, men samfundet trængte ogsaa til kvinden. Det var et stort historisk øjeblik, da den engelske udenrigsminister i 1856 sendte bud til Florence Nightingale, som den, der kunde redde hæren paa Krim.

Men allerede et par aar i forvejen havde en dansk kvinde gjort et lignende skridt. Det var Ilia Fibiger, søster til Mathilde Fibiger. Clara Rafaels Forfatter, der en aften i koleraaaret ganske stille laasede sin dør og gik hen og meldte sig som vaagekone paa Frederiks Hospital. . . De gør dem nu næppe hegreb om, hvor dristigt det var, og hvilken forbavselse og uvilje det vakte.

Hvilken forundring det har bevirket, at dannede kvinder kom i stedet for de gamle vaagekoner — behøver jeg ikke at udbrede mig over.

Ja, Mine herrer! jeg har nu vist dem det, som jeg ser som aarsagerne til vor tids kvindebevægelse. Vi har ligesom i det gamle Athen faaet et kvindestørgsmaal, fordi ved tidernes ugunst — eller gunst — der er kommen en kløft mellem mænd og kvinder. Kvindestørgsmaalet er da det spørgsmaal: *Hvorledes skal kvindens stilling være i det moderne samfund?*

Svare paa dette spørgsmaal skulde jeg jo ikke i aften, og det *kan* jeg ikke. Enhver, der har beskæftiget sig med det problem i alvor, ved, at det ikke er let løst. Det løses ikke ved at erklære, at det ikke er der, heller ikke ved at mand og kvinde gensidig giver hinanden skyld for, at det er der.

Det kan kun løses ved, at alt hvad der er af godt og kærligt af ædelt og fint i vort folk redelig træder til, og tager haand i med.

Jeg sagde dem, at jeg ikke vilde gøre propaganda. Det tror jeg heller ikke, jeg har gjort. Men jeg vil dog sige til dem: ingen af dem, mine herrer, kan i livet undgaa at komme i berøring med problemet paa den ene eller den anden maade. Husk da paa, hvad historien viser, at enhver, der gør sit til at udfylde den kløft, der skiller mænd og kvinder ad i deres arbejde og interesser, kan gøre sit til at skaffe kvindestørgsmaalet ud af verden.

Jo før det sker, desbedre vil det være, baade for mænd og for kvinder.